

**RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA MOLIYAVIY
BARQARORLIKNING TA'MINLANISHI: NAZARIY ASOSLAR VA
AMALIY YO'NALISHLAR**

Maxmudov Anvarjon

Farg'ona davlat texnika

universiteti, katta o'qituvchi.

anvar_maxmudov1968@mail.ru

Ibroximov Samodilbek Farhodjon o'g'li

Farg'ona davlat texnika universiteti

2-bosqich talabasi

Annotatsiya. Mazkur magolada raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi sharoitida moliyaviy barqarorlikka ta'sir etuvchi omillar, muammolar va ularni boshqarish mexanizmlari tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalar, ayniqsa, raqamli to'lov tizimlari, kriptovalyutalar va fintech xizmatlari moliyaviy tizim barqarorligiga qanday tahdid va imkoniyatlar olib kelishi ilmiy asosda yoritilgan. Shuningdek maqolada rivojlanayotgan davlatlar xususan O'zbekiston kontekstida moliyaviy infratuzilmani raqamlashtirishning makroiqtisodiy oqibatlarini tahlil qilinib siyosiy va tartibga solish yondashuylari taklif etilgan.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, moliyaviy barqarorlik, raqamli to'lov tizimlari, fintech, kriptovalyutalar, moliyaviy infratuzilma, markaziy bank, makroprudensial nazorat.

Kirish. Global iqtisodiyotning raqamlashishi moliya tizimi arxitekturasini tubdan qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. An'anaviy moliya institutlari endilikda faqatgina resurslarni taqsimlovchi markaz emas, balki yuqori texnologik ma'lumotlar operatoriga aylanib bormoqda. O'zbekistonda ham raqamli transformatsiya davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida belgilangan bo'lib, bu moliya bozorining likvidiligi va ochiqqligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Biroq tizimning ochiqqligi va tranzaksiyalarning tezkorligi moliyaviy barqarorlikka nisbatan yangi tipdagi tahdidlarni (kiberhujumlar, tizimli nosozliklar, raqamli valyutalarning tartibga solinmaganligi) yuzaga keltirmoqda. Shu bois, maqolada ushbu jarayonlarni ilmiy jihatdan asoslash va amaliy yechimlar ishlab chiqish dolzarb hisoblanadi. XXI asrda raqamli texnologiyalar iqtisodiyotning barcha tarmoqlariga chuqur kirib bordi. Ayniqsa moliyaviy soha bu o'zgarishlardan eng faol ta'sirlangan sektor bo'lib, moliyaviy vositachilik shakllari, to'lov tizimlari, kapital aylanish mexanizmlari va valyuta muomalasi raqamli transformatsiyaga uchramoqda.

Shu sababli, raqamli iqtisodiyot sharoitida moliyaviy barqarorlikni ta'minlash masalasi global va milliy darajada dolzarb masalaga aylanmoqda.

Moliyaviy barqarorlik iqtisodiy nazariyada moliya tizimining shoklarga qarshi chidamliligi va o'z funksiyalarini (to'lovlarni amalga oshirish, resurslarni transformatsiya qilish) uzluksiz bajarish qobiliyati sifatida talqin etiladi. Klassik yondashuv: Moliyaviy barqarorlik — bu institutlar va bozorlar o'rtasidagi muvozanat bo'lib, u iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi. Raqamli davr yondashuvi: Endilikda barqarorlik tushunchasiga "texnologik barqarorlik" (technological resilience) tushunchasi qo'shildi. Ya'ni moliya tizimi nafaqat pul taqchilligidan, balki texnologik uzilishlardan ham himoyalangan bo'lishi shart. Raqamli iqtisodiyotda moliya tizimining barqarorligi quyidagi omillarga bog'liq: [42-58 betlar]

- Ma'lumotlarning maxfiyligi va butunligi;
- Tranzaksion xarajatlarning optimallasishi;
- Moliyaviy xizmatlarning ommabopligi (Financial Inclusion).

Amaliy yo'nalishlar va tahlil. O'zbekiston moliya bozorida raqamli texnologiyalarni joriy etish bir necha strategik yo'nalishlarda bormoqda:

1. Bank sektorining transformatsiyasi: Zamonaviy banklar "Ekotizim" modeliga o'tmoqda. Bu shunchaki kredit berish emas, balki mijozning barcha ehtiyojlarini (sug'urta, soliq, xaridlar) bir mobil ilovada jamlash demakdir. Tahlillarga ko'ra, raqamli xizmatlar banklarning operatsion samaradorligini o'rtacha 25% ga oshirgan, ammo tizimli risklarni boshqarish uchun yangi nazorat usullarini talab qilmoqda.

2. Fintech va to'lov tizimlarining o'rni: Fintech kompaniyalari moliya bozoriga kirib kelishi bilan raqobat muhiti o'zgardi. Bu esa kapitalning harakat tezligini oshirdi. Masalan, QR-kod yoki masofaviy biometrik identifikatsiya orqali to'lovlar moliya tizimining likvidligini tezlashtirmoqda.

3. RegTech (Regulatory Technology) joriy etilishi: Moliya tizimi barqarorligi uchun regulyator (Markaziy bank) ham raqamli bo'lishi shart. RegTech — bu qonun hujjatlariga rioya etishni sun'iy intellekt orqali nazorat qilishdir. Bu inson omilini kamaytiradi va korrupsion holatlarning oldini oladi.

Raqamli transformatsiya va moliya tizimining integratsiyasi. Bugungi kunda raqamli iqtisodiyot axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan holda xo'jalik yuritishning yangi paradigmasini shakllantirmoqda. Ushbu tizim raqamli platformalar, sun'iy intellekt (AI), Big Data va blokcheyn texnologiyalari orqali moliya sektorining tezkorligi va ochiqligini ta'minlaydi. Biroq **moliyaviy barqarorlik** — ya'ni tizimning ichki va tashqi xatarlarga chidamliligi —

raqamlashtirish jarayonida yangi kiberxavfsizlik tahdidlari va likvidlik risklari bilan yuzma-yuz kelmoqda.

Elektron to‘lov tizimlari: Afzalliklar va infratuzilmaviy xatarlar. Raqamli to‘lov platformalarining (Payme, Click, Stripe kabi) kengayishi tranzaksiyon xarajatlarni kamaytirib, moliyaviy aylanmani tezlashtirdi. Ammo, bu tizimlarning yetarli darajada tartibga solinmasligi moliyaviy infratuzilma barqarorligiga putur yetkazishi mumkin. Xususan, tranzaksiyalarning ulkan hajmi moliyaviy monitoring jarayonini murakkablashtirib, yashirin iqtisodiyotning ulushi ortishiga va soliq bazasining qisqarishiga sharoit yaratadi.

Kripto-aktivlar va monetar siyosatdagi o‘zgarishlar. Kriptovalyutalar (Bitcoin, Ethereum) markazlashmagan tabiatga ega bo‘lib, an’anaviy pul-kredit siyosati samaradorligini cheklashi mumkin. Ularning yuqori volatilligi (narxning keskin o‘zgaruvchanligi) investorlar ishonchiga salbiy ta’sir ko‘rsatib, milliy valyuta suvereniteti uchun xavf tug‘diradi. Bu esa Markaziy banklarning asosiy regulyatorlik funksiyalarini zaiflashtirish ehtimolini yuzaga keltiradi.

Fintech va an’anaviy banklar: Raqobat va muvozanat. Fintech kompaniyalari tomonidan taqdim etilayotgan P2P kreditlash, mikroinvestitsiya va raqamli sug‘urta xizmatlari an’anaviy bank xizmatlariga muqobil bo‘lmoqda. Bu moliyaviy inklyuzivlikni (aholining moliya xizmatlari bilan qamrab olinishini) oshirsada, regulyatsiya qilinmagan kapital yiriklashuvi tizimli risklarni ko‘paytiradi. Shu sababli, ushbu sektorni huquqiy tartibga solishning innovatsion mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb hisoblanadi.

O‘zbekistonning raqamli moliya sektori: Holat va istiqbollar. O‘zbekistonda 2021-2024 yillarga mo‘ljallangan raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyalari doirasida sezilarli natijalarga erishildi. Xususan:

- Raqamli to‘lovlar ulushi umumiy aylanmada **80%** darajasiga yetdi.
- 2023-yilda Markaziy bank tomonidan "Raqamli so‘m" (CBDC) konsepsiyasi va uning "sandbox" (tartibga solinadigan sinov maydoni) modeli taqdim etildi.
- Shunga qaramay, kiberxavfsizlikni ta’minlash va fintech sohasini qonunchilik bilan mustahkamlash masalalari hamon dolzarbligicha qolmoqda.

Barqarorlikni ta’minlashning strategik yo‘nalishlari. Raqamli muhitda moliyaviy barqarorlikni saqlash uchun quyidagi chora-tadbirlar taklif etiladi:

- Makroprudensial nazorat: Kapital yetarliligi va tizimli risklar monitoringini raqamli algoritmlar asosida kuchaytirish.
- Fintech regulyatsiyasi: Litsenziyalash va iste’molchilar huquqlarini himoya qilishning aniq mexanizmlarini joriy etish.
- CBDC integratsiyasi: Pul-kredit siyosatini samarali boshqarish uchun milliy raqamli valyutani muomalaga kiritish.

➤ Kiber-immunitet: Moliya institutlari uchun kiberxavfsizlikning yagona minimal standartlarini belgilash. [6. 477-485 bet]

O‘tkazilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, raqamli moliya tizimida barqarorlik nafaqat iqtisodiy ko‘rsatkichlarga, balki texnologik uzluksizlikka ham bog‘liq. Masalan, bank tizimidagi qisqa muddatli texnik nosozlik mijozlar xulq-atvori (behavioral finance) orqali tizimli likvidlilik inqirozini keltirib chiqarishi mumkin. Buni bartaraf etish uchun RegTech va Sun'iy intellekt modellarini joriy etish strategik ahamiyatga ega.

Raqamli iqtisodiyotda moliyaviy barqarorlik — bu faqatgina raqamlar muvozanati emas, balki ishonchli algoritmlar va xavfsiz infratuzilma integratsiyasidir. O‘zbekiston sharoitida moliya tizimini raqamlashtirishda "xavfsizlik — qulaylik — barqarorlik" tamoyiliga tayanish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining "Banklar va bank faoliyati to‘g‘risida"gi Qonuni.
2. Mirziyoyev Sh.M. "Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi". - T.: "Tasvir", 2022.
3. Vaxabov A.V., Jumabayev T.X. "Raqamli moliya va bank ishi". Darslik. - T.: 2023. [42-58 betlar]
4. Mishkin F.S. "The Economics of Money, Banking and Financial Markets". 12th Edition, 2019. [182-210 bet]
5. IMF Global Financial Stability Report, 2024.
6. Baxtiyorova, J. & Djurayeva, M. S. (2025). BOZOR IQTISODIYOTI SHAROITIDA RAQOBATNING ROLI. Modern Science and Research, 4(2), [477-485 bet]